

4. Брайко О. Драма В.Винниченка «Чорна Пантера і Білий Медвідь»: характери героїв твору / О.Брайко // Українська мова та література. – 1997. – № 4. – С.5-7.
5. Винниченко В. Чорна Пантера і Білий Медвідь // Винниченко В. Вибрані п'єси / В.Винниченко. – К.: «Мистецтво», 1991. – С.271-330.
6. Гнідан О.Д. Володимир Винниченко. Життя, діяльність, творчість / О.Д.Гнідан, Л.С.Дем'янівська. – К.: «Четверта хвиля», 1996. – 252 с.
7. Гуменюк В. Європейська модерна драма як тло творчих пошуків В.Винниченка / В.Гуменюк // Всесвіт. – 2002. – № 1-2. – С. 169-180.
8. Ковальчук О. Гримаси танатологічного: краса у лабіринті смерті: [два автори про один твір – п'єсу В.Винниченка «Чорна Пантера і Білий Медвідь»] / О.Ковальчук // Дивослово. – 2005. – № 8. – С. 45-50.
9. Костюк Г. Володимир Винниченко та його доба / Г.Костюк. – Нью-Йорк, 1980. – 280 с.
10. Листування М.Коцюбинського з В.Винниченком // Радянське літературознавство. – 1988. – № 2. – С. 50.
11. Листування Володимира Винниченка з Євгеном Чикаленком // Інститут рукописів Національної бібліотеки ім.В.Вернадського. – Фонд 293. – Справа 73-183; Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Фонд 1823. – Опис 1. – Справа 35.
12. Листування Володимира Винниченка з Люсею Гольдмерштейн //Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Фонд 1823. – Опис 1. – Справа 28-29.
13. Лохіна Є. Пошуки морального абсолюту: [ранні драми В.Винниченка] / Є.Лохіна // Слово і час. – 2001. – № 10. – С. 43-50.
14. Мороз Л. «Сто рівноцінних правд»: парадокси драматургії Володимира Винниченка / Л.Мороз. – К.:»Віпол», 1994. – 206 с.
15. Панченко В. «Я хочу собою возвеличити українське...»: риси психологічного портрета Володимира Винниченка / В.Панченко // Березіль. – 1997. – № 11-12. – С.160.
16. Свербілова Т. Персонажі Винниченкових п'єс – кати чи жертви? / Т.Свербілова // Слово і час. – 1993. – № 5. – С. 32-40.
17. Франко І. Новини нашої літератури: Володимир Винниченко / І.Франко // Літературно-науковий вісник. – 1907. – Т. 38. – Кн. 10. – С. 139-141.

Summary. The article are comprehended the actual problems of European literature of the late 19th – early 20th century, among them – the problem of search the meaning of life, the problem of reevaluation of vital priorities, the questions of good and of evil in the contradictory spiritual world of the artist in the drama of V.Vynnuchenko «Black Panther and White Bear».

Key words: ideological drama, philosophical concept, person, society, moral, ethical, conflict, ideal, humane, image, character.

Отримано: 17.09.2012 р.

УДК 82.09 (477)

І.В.Приймак

ПОЕТИЧНА ТВОРЧІСТЬ ПЕТРА ПОПОВИЧА-ГУЧЕНСЬКОГО Й РОЗВИТОК БАРОКОВОГО ВІРШУВАННЯ У XVII СТ.

У статті досліджується поетична творчість подільського письменника XVII ст. Петра Поповича-Гученського у ракурсі барокової поетики, зокрема проаналізовано його «Вірші ніщенські утішні», які належать до сатиричної поезії «низового» бароко.

Ключові слова: бароко, Петро Попович-Гученський, сатиричні вірші.

Найбільший період у суспільно – літературному процесі, що охоплює вісім століть (XI – XVIII ст.) із тисячолітньої історії вітчизняного письменства становить давня українська література. За цей час національне письменство успішно пройшло всі етапи розвитку й становлення, у ньому органічно розвинулися культурно-історичні епохи (Середньовіччя, Ренесанс, Бароко)*.

* Сучасні вчені, такі як В. Яременко і В. Шевчук розвинули вчення про культурно-історичну епоху як «хронологічно означений час, у якому певні культурно-стильові явища заявляють про себе, проходять етапи становлення, періоди розвитку, досягають вершинних здобутків та панівного становища і, вичерпавши себе, занепадають під тиском нових культурно-стильових тенденцій, зрештою, і літературних мод, інтелектуальних повів, нових культурно-естетичних ідеалів, а часом і суспільно-політичних чинників».

Доба XVII ст. знаменна не тільки історичними подіями (згадаймо національно-визвольну війну під проводом Б. Хмельницького), а й значними культурними зрушеннями. В цей період в українській літературі панує барокове мистецтво. В останні десятиріччя спостерігаємо активізацію дослідницького інтересу до феномену цієї доби. На сьогодні існує значна кількість літературознавчих праць, у яких різноаспектно досліджується барокове мистецтво й література зокрема. Першим, хто об'єднав вияви барокового стилю в українському літературному житті в понятті «епоха Бароко», був Дмитро Чижевський. Поява у Празі його книжки «Український літературний барок» 1942 р. та пізніша публікація в Нью-Йорку «Нарису історії української літератури від початків до доби реалізму» (1956) відкрили історію становлення концепції бароко як епохи панування однойменного стилю в українському письменстві. В Україні перші оглядові статті про епоху бароко з'явилися на початку 1970-х рр. Їхніми авторами були Дмитро Наливайко та Іван Іванько. Під керівництвом Олекси Мишанича 1987 р. вийшов друком перший колективний збірник «Українське літературне бароко». Пошук національної ідентичності українського літературного бароко – одна з головних методологічних засад праць В.Шевчука, що зібрані у книжці «Муза Роксоланська».

Великої популярності у період XVII – XVIII ст. набуває поезія, яка, використавши здобутки ренесансної культури, стає на новий щабель розвитку – творення барокового вірша, у якому постає глибоко чуттєвий образ світу. Митець слова цього часу наполегливо шукав нових форм, тому поетика барокових творів вражає читача багатством художніх засобів – різноманітними евфонічними фігурами, складною метафоричністю, персоніфікаціями, алюзіями, перифразами тощо. Українському бароко властиві різні ідейно-політичні та формально-стильові тенденції: «високе бароко», або офіційне, феодально-аристократичне (сарматське); «середнє бароко» і «низове», або народне, що розвивалось в тісній взаємодії з фольклором. Одночасно розвиваються духовна і світська поезія.

Всесвітню славу здобули видатні українські поети: І. Вишенський, К. Зиновійв, Л. Баранович, С. Яворський, Д. Братковський та ін. Зауважимо, що давня українська література творилася не лише у великих культурних центрах – Києві та Львові, але й у багатьох містах та селищах України, зокрема й подільських. В історії української літератури відомі імена славних представників Поділля: Ісаїя Кам'янчанина, батька і сина Герасима і Мелетія Смотрицьких, Дем'яна Наливайка, Петра Поповича-Гученського. Поетичні доробки останнього з названих письменників і є об'єктом нашого дослідження. Його творчістю цікавилися такі відомі дослідники давньої української літератури як І. Франко, М. Возняк, у радянський період ім'я подільського письменника згадується у наукових розвідках В. Кречотня, О. Мишанича, на сьогодні мистецька спадщина П. Поповича-Гученського є предметом комплексного дослідження у працях, присвячених розгляду проблем розвитку та функціонування барокової літератури XVII ст. авторами яких є М. Сулима, В. Яременко, Вал. Шевчук. Однак і на початку третього тисячоліття не існує самостійного дослідження особливостей поетики, своєрідності художнього стилю творів П. Поповича-Гученського, що й зумовило актуальність нашої розвідки.

В. Яременко справедливо твердить, що національна література творилася різними людьми, «серед яких чимала митців «з Божої ласки». Саме ця група митців (міщани, козаки, селяни, провінційні священики, рядові ченці, студенти, вчителі, мандровані дяки) на думку авторитетного вченого «несуть знання в гуцу народну, висловлюють болі і сподівання трудящого люду. Їхня муза нехитра, але щира і безпосередня» [3, 23]. Саме до таких поетів з народу належить і подільчанин, представник українського бароко Петро Попович-Гученський. Народився майбутній письменник у селі Гуків Чемеровецького району, припускають, що він походить із родини священика, свідченням чого є перша частина його прізвища – Попович-Гученський. Його вірші – це класичний зразок простої мови давньоукраїнського народу, «дяківської поезії», живої розмовної мови XVII віку.

Працював П. Попович-Гученський учителем граматики у багатьох містах і селищах подільського краю, бо й справді належав до мандрівних дяків. А вірші писав для декламаторів (дорослих і дітей) і таким чином отримував милостиню на школу. У своїх творах поет викривав суспільні вади різних прошарків населення, порушував дидактичні, морально-повчальні настанови, висвітлював ідею морального вдосконалення людини, принципи моральної етики. Поет із Гукова прагнув здобути солідну європейську освіту: навчався у Львівській братській школі, був слухачем Краківського університету. Але матеріальні нестатки змусили його повернутися у рідний край. Учителював у Кам'янці-Подільському, в школах-дяківках Оринина, Карабчієва, Кудринця, Федьковець, Ожиговець, Городка.

У 1672 році після турецького поневолення Поділля письменник виїздить за Збруч – учителював у селах Козин і Бучач. Саме в Бучачі близько 1703 року він помер.

Петро Попович-Гученський залишив після себе самобутню віршовану та драматичну спадщину. Адже він належить до тієї когорти митців «культивують гумор і студний кант, пісню і

вірш-декламацію» [3, 23]. Ймовірно, що свої твори він записував у «Книжицю», на яку першим звернув увагу академік М. Возняк: «Збірник, про який мова, зберігся в дуже знищеному стані без початку та кінця. Береги та роги зотліли або стерті від частого уживання його, чорнило вилиняло, письмо не чітке, а на берегах сторінок дуже часто потребує текст здогадних правок. Писаний скорописом. Тут і там у середині не достає карток» [2, 213]. До нас дійшли декламації, орації та казання, драма та низка віршів Петра Поповича-Гученського. Про неабиякий мистецький хист поета свідчать його «Вірші ніщенські утішні». Тут автор у сатиричному ракурсі змальовує картини тогочасного життя. Бурхливий розвиток сатиричної поезії у XVII ст. зумовлений реаліями життя. Академік М. Возняк слушно резюмує, що сам «склад українського життя підштовхував до сатири й пародії». Перед читачем постають складні й водночас дотепні моменти життя школярів, міщан, мандрівних дяків-пиворізів:

От юж і я з далекої землі привандрував,
Сто миль есь-ми з чучманських країв ми шурував
І видієм там барзо великі дива [1, 334].

Вражає «географія» мандрів ліричного героя збірки, який подолав не одну тисячу кілометрів:

з Янова до Крилова,
З Крилова до Зборова, [із] Зборова до Яворова,
З Яворова до Бузанова, з Бузанова до Крем'яньця,
З Крем'яньця до Кам'яньця,
З Кам'яньця до Львова, зі Львова до Кракова,
З Кракова до Очакова,
з Очакова до Піотркова,
З Піотркова до Чигирина,
З Чигирина до Оринина,
З Орина до Карапчійова,
З Карапчійова до Олійова,
З Олійова до Кудринець,
А з Кудринець до Федьковець,
З Федьковець до Ожеговець на ожини,
Бо там чверть за шельог свіжини.
З Ожеговець до Городка,
Аж там ріпа солодка.
З Городка до Бучача [1, 337].

Сучасний дослідник Вал. Шевчук, аналізуючи творчий доробок митця, справедливо наголошує на домінуванні у поезії П. Поповича-Гученського поетики гротеску: «Сам гротеск зумовлює гіперболізацію, яка має у своїй основі пересаду, перебільшення, щоб посилити враження» [2, 216]. Вдало використавши цей художній прийом, письменник зображує школярів, що варили юшку з воші, яка

як курка великая взяла
І, лізучи лапами, юшку мні пролляла
І м'ясо все у смітті барзо поваляла
А сама от як заяць на двор поскакала [1, 332].

Друга визначальна риса поезії П. Поповича-Гученського, на думку дослідника – поєднання комічного з трагічним. Це наочно продемонстровано у вірші «Ось і я з Кобиволок», у якому п'яницю б'ють і гонять, а виявляється – він живе візіями райської землі, де

Отамто у коморі місяць настає,
А в день ясний на печі сонце спочиває,
А звізди там, як дині, всюди валяють,
Свині в золотих коритах микгдалі їдають [1, 336].

Не можна оминати увагою і мову творів письменника. Зваживши, що він писав задовго до унормованості української мови, вироблення її як літературної, вражає наближення до народної мови, використання подільських фразеологізмів та мовних зворотів. Саме це й дало підстави Вал. Шевчукові назвати нашого земляка «предтечею І. Котляревського» в національній літературі.

Таким чином творчість Петра Поповича-Гученського є самотньою сторінкою в історії української літератури XVII століття. Працюючи в поетиці низового бароко, він розвиває мотиви поезії мандрованих дяків, творить він вірші, які виходять поза книжні межі й орієнтуються не так на книжні зразки, що притаманне високому та середньому бароко, як на реальне життя, й у цьому полягає мистецька сила й оригінальність його таланту.

Список використаних джерел

1. Українська література XVII ст./ за ред. І. Дзевєріна. – К.: Наук. думка, 1987. – 606 с.

2. Шевчук В. Петро Попович-Гученський – предтеча Івана Котляревського / В. Шевчук Муза Роксоланська: у 2 книгах. К.:Либідь, 2005. – Кн. 2. – с. 213-218.
3. Яременко В. Епоха українського літературного бароко / В. Яременко // Слово многоцінне Хрестоматія української літератури, створеної різними мовами в епоху ренесансу та бароко XV – XVIII ст. : в 4 книгах. – К., Аконт, 2006. – Кн. 2. – с. 9-28.

Summary. in the article poetic work of the Podolsk writer XVII is investigated century of Petro Popovych-Guchenskiy in foreshortening of baroque poetics, that belong to the satiric poetry of «basilar» baroque.

Key words: baroque, Petro Popovych-Guchenskiy, satiric verses.

Отримано: 7.09.2012 р.

УДК 801.676 : 821.161.2-13агул

Ю. П. Прокопчук

УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ ВІРШУВАННЯ В РЕЦЕПЦІЇ ДМИТРА ЗАГУЛА

У статті проаналізовано віршознавчі погляди Дмитра Загула на ритміку українського народного вірша і силабічного вірша у зіставленні з поглядами інших українських віршознавців.

Ключові слова: народне віршування, ритмічні схеми, коломийковий розмір.

Зацікавлення Д. Загула українським народним віршуванням виявилось при розгляді особливостей систем віршування та ритміки у підручнику з теорії поезії «Поетика» (1923). Науковець виокремлює свої спостереження над народною ритмікою у параграф «Ритми народніх пісень», вміщений до вище згаданого видання. В українському літературознавстві проблемі дослідження й оцінки літературознавчої спадщини Д. Загула приділено надто мало уваги (кілька статей С. Далавурака). У них однаке не згадується найбільша праця науковця з теорії літератури – «Поетика». Цю прогалину ми намагалися певною мірою заповнити спостереженнями, зробленими в нашій роботі.

Дослідженням специфіки українського народного віршування займалися Ф. Колеса, С. Смаль-Стоцький, К. Квітка, Б. Якубський, С. Грица. У своїй роботі ми спираємося на праці Б. Якубського («Наука віршування», 1922), В. Домбровського («Українська стилістика і ритміка», 1923 й «Українська поетика», 1924), С. Смаль-Стоцького («Українське віршоване», 1914). Наш вибір для порівняння (маємо на увазі праці В. Домбровського і С. Смаль-Стоцького) пояснюється передусім тим, що і В. Домбровський, і Д. Загул навчалися приблизно в один час у Чернівцях, наукове життя яких було пов'язане з іменем відомого мовознавця, літературознавця, громадського діяча професора С. Смаль-Стоцького. В. Домбровський навчався у Чернівецькому університеті у той час, коли там викладав професор С. Смаль-Стоцький, а з 1907 по 1914 рр. учителював у гімназіях Буковини і Галичини. Що ж стосується Д. Загула, то в автобіографії, вміщеній у збірці «Мотиви» (1927), автор писав: «Закінчивши гімназію (1912 р.), я став на постійну працю в редакції «Нової Буковини» й «Народнього Голосу», як помічник редактора, і слухав лекції на історично-філологічному відділі Чернівецького університету» [5, 37]. Однак, як стверджує С. Далавурак, навчання у Чернівецькому університеті потрібно поставити під сумнів, оскільки серед прізвищ у протоколах комісії, яка приймала екзамени для отримання атестату зрілості за 1911 – 1912, прізвище майбутнього письменника не знайдено. Тому вчений зробив припущення, що Д. Загул, можливо, «слухав курс лекцій в «Людовому університеті», організованому для населення Чернівців педагогічним товариством ім. Сковороди» [2, 123], а можливо, відвідував окремі лекції у Чернівецькому університеті, не будучи його студентом, а вільним слухачем. За спогадами М. Марфієвича підтверджується думка, що Д. Загул справді відвідував університет як вільний слухач: «...Він вибув з гімназії, відвідував університет як вільний слухач і готувався приватно до матури, але війна перешкодила їй скласти» [8, 3]. Припускаємо, що Д. Загул відвідував лекції С. Смаль-Стоцького, однієї з найпомітніших наукових і громадсько-політичних постатей на Буковині у цей період, тим паче, що ім'я С. Смаль-Стоцького згадується у його автобіографії, так само, як і прізвище Р. Смаль-Стоцького, «колишнього гімназійного товариша», «що не раз ставав мені в пригоді так матеріальною, як і моральною підтримкою» [5, 36]. З листа Д. Загула до О. Маковея стає зрозумілим, що письменник був знайомий з родиною Смаль-Стоцьких, оскільки «помагає мені деколи д. Луцький і д. Роман Стоцький малими датками» [4, 2]. Це вже друга згадка про допомогу. Для повної картини вважаємо за необхідне долучити для порівняння підрозділ